

Kerkconsecratie te Weert 5 eeuwen geleden en vergroting van het kloosterterrein

500 Jaar geleden, op zondag 30 mei 1462, is te Weert op de plaats van de „Aldenborgh” de minderbroederskerk tezamen met het kerkhof geconsacreerd. Deze plechtigheid is verricht door de „vicarius generalis in pontificalibus” van de bisschop van Utrecht, namelijk door Judocus Borre O.P., bisschop van Hierapolis (in Phrygië) en professor in de heilige theologie; deze wij-bisschop van de bisschop van Utrecht, David van Bourgondië, had voor het verrichten van de kerkconsecratie te Weert, speciaal verlof en toestemming verkregen van de bisschop van Luik, Lodewijk van Bourbon.

De bisschop van Luik kon in 1462 de kerkconsecratie niet zelf verrichten om de eenvoudige reden dat hij toen nog geen priester- en bisschopswijding ontvangen had. Als opvolger van Jan van Heinsberg was Lodewijk van Bourbon in 1456 tot prinsbisschop van Luik gekozen en in dat jaar ook door Rome bevestigd, doch o.a. vanwege zijn jeugdige leeftijd ontving hij de heilige wijdingen eerst tien jaar later, namelijk in 1466 ¹⁾. Voor de kerkconsecratie te Weert heeft hij derhalve een plaatsvervanger gezocht ²⁾. De bisschop van Utrecht kan als buurman van die van Luik om deze reden gevraagd zijn, doch ongetwijfeld zal de familierelatie wel de bepalende factor van deze keuze geweest zijn. Immers David van Bourgondië was een zoon van Philips (de Goede), en Lodewijk van Bourbon een neef; het is een illustratie van de bourgondische invloed in de Nederlanden.

De kerk geconsacreerd ter ere Gods en van de heilige Hieronymus belijder

Als „enige” kerkpatroon in Limburg is reeds eerder een en ander geschreven over de heilige Hieronymus, kerkleraar ³⁾. In het midden van de 15de eeuw was deze heilige een ook elders nogal veel voorkomende patroonheilige. De invloed van de Moderne Devotie en bijzonder van de

- 1) Geboren in 1438 en overleden in 1482 op het slagveld in de strijd tegen Willem van der Marck, „le sanglier des Ardennes”. De regering van Lodewijk van Bourbon, prins-bisschop, is een van de droevigste uit de geschiedenis van Luik. Zie voor de politieke situatie en de binnenlandse strijd en betreffende de houding en het optreden van deze prins-bisschop o.a. het artikel in *Bibliographie Nationale ... de Belgique* t. XII (1892-1893) kol. 466-490.

Als prins-bisschop van Luik wordt hij opgevolgd door een zoon van graaf Jacob I, namelijk Jan van Horne (*Joannes de Hoerne*), gekozen 17 dec. 1483 en overleden 19 dec. 1505.

- 2) Om welke reden de wijbisschop van Luik, Joannes de Machteren (Dertheren) O.F.M., bisschop van Libariën in Klein-Azië, de kerkconsecratie te Weert niet kon verrichten, is niet bekend.
- 3) Zie *Maas- en Roerbode* (*Intermezzo* 29 sept. 1956).

Reguliere Kanunniken van Windesheim geeft hiervan de verklaring; daarnaast moet voor ogen worden gehouden dat de heilige Hieronymus ook voorkomt als beschermheer van de Jerusalemridders. Op het familieportret Horne - van Meurs is de heilige Hieronymus dan ook als zodanig afgebeeld. De naam *Sinte Hieronymusbosch* voor het klooster te Weert is aan deze relaties te danken, evenals de aanwezigheid van graaf Jacob I bij de plechtigheid van de kerkconsecratie.

Drie altaren gewijd. — Een keur van heiligen

Tot wier ere de drie altaren in de minderbroederskerk van 1462 gewijd zijn, stond te lezen in de op perkament geschreven brief van bisschop Judocus Borre O.P., gedateerd 30 mei 1462. In 1644 was dit document nog aanwezig in het weertse kloosterarchief, doch is waarschijnlijk ten tijde van de Franse Revolutie verdwenen. Dank zij de kroniekschrijver pater Antonius van den Steen, O.F.M.⁴⁾ is de tekst - althans wat de voornaamste inhoud betreft - bewaard gebleven. Uit dit afschrift van 1644 blijkt dat het hoofdaltaar (*summum altare*) gewijd is ter ere van de heilige *Maagd Maria*. Het altaar aan de *zuidkant* (naar onze mening moet dit altaar dan gelocaliseerd worden aan de rechterzijde van het hoogaltaar, m.a.w. aan de evangeliezijde) is gewijd ter ere van niet minder dan 5 *franciscaanse heiligen*, namelijk Franciscus van Assisi, Antonius van Padua, Ludovicus bisschop van Toulouse, Bernardinus van Siena († 1444, heilig verklaard in 1450), en Clara van Assisi, de stichteres van de Ite Orde.

Het altaar aan de *noordzijde* (dus aan de epistelzijde van het hoogaltaar) werd toegewijd aan de oud-christelijke heilige maagden: Catharina, Barbara, Caecilia en Agnes.

Kerkwijdingsdag

Bij gelegenheid van de kerkconsecratie is tevens de dag vastgesteld waarop jaarlijks het wijdingsfeest van kerk en altaren plechtig gevierd moest worden. Deze kerkwijdingsdag werd bepaald op zondag na het octaaf van de apostelen Petrus en Paulus (dus de zondag na 6 juli). Tevens is toen een aflat van 40 dagen verleend voor deze en enige andere feestdagen, opdat de gelovigen dikwijls deze kerk zouden bezoeken.

Tweede kerkconsecratie in 1526

De in 1462 geconsacreerde kerk is na 1512 aanzienlijk uitgebreid en vergroot. In 1526 heeft toen een nieuwe kerkconsecratie plaats gehad, waarbij 6 altaren werden geconsacreerd. Het is wel duidelijk dat de localisatie van deze altaren anders is dan die van de kerkconsecratie in 1462. In onze bijdrage: *Horne en de Minderbroeders* is daaraan een apart

4) Zie N. S. 30 (1960) 321, noot 11.

hoofdstukje gewijd ⁵⁾. De plaats van het hoogaltaar in de kerk van 1462 menen we aan de hand van de bovengenoemde gegevens over de kerkwijding te moeten localiseren aan de *westzijde*, hetgeen dan ook in overeenstemming is met het vermoeden dat de begraafplaats van graaf Jacob I († 1488) en Jacob II († 1502), begraven „*ante summum altare*”, gezocht moet worden bij het tegenwoordige Franciscusaltaar. Deze mening gaat letterlijk en figuurlijk lijnrecht in tegen de tot voor kort gangbare opvatting dat de plaats van het hoogaltaar volgens de theorie van de zogenaamde „heilige linie” georiënteerd was, dus naar het oosten gericht; een theorie die reeds lang door meerdere feiten is weerlegd. De voorgevel van de kerk van 1462 was naar onze mening aan de oostzijde, dus aan de Biestzijde, waar in 1462 zich een gemeenschappelijke weg bevond, zoals blijkt uit een charter, eveneens gedateerd 30 mei 1462. De naam Biest wordt daar echter niet genoemd.

*Vergroting van het kloosterterrein
bij gelegenheid van de kerkconsecratie*

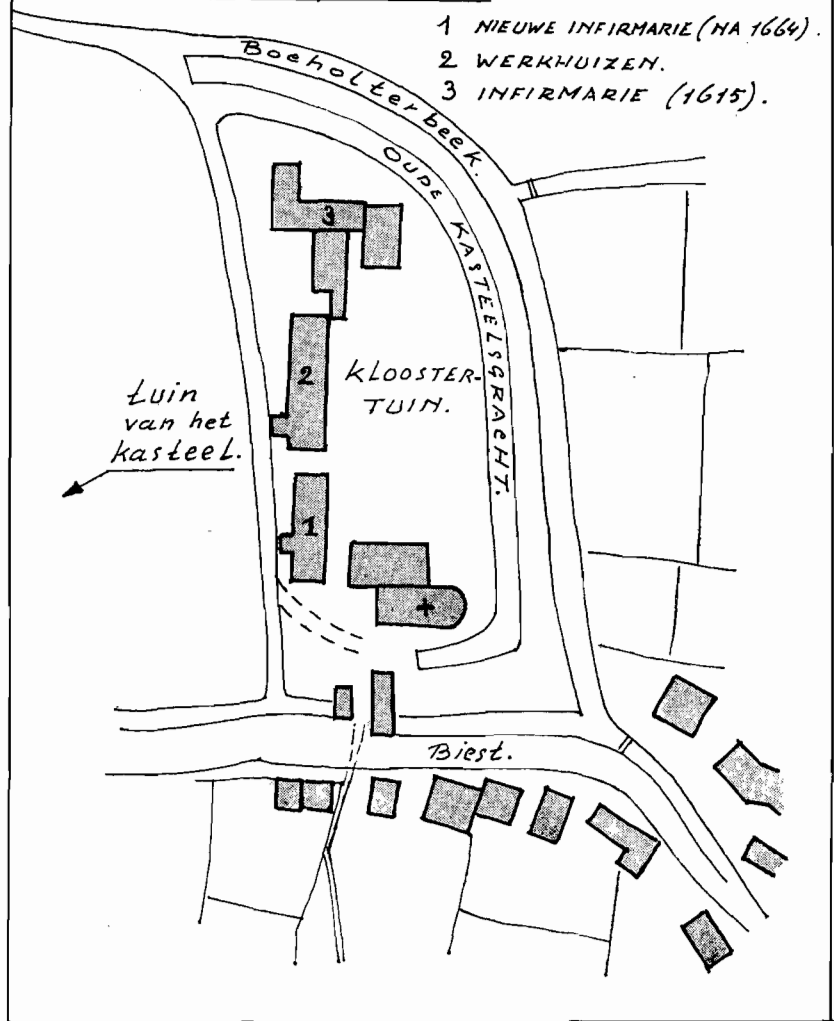
Graaf Jacob I was persoonlijk aanwezig bij de wijding van de minderbroederskerk te Weert. Dit valt af te leiden uit het officiële charter dat op deze dag is opgesteld. Hierin doet graaf Jacob afstand van een stuk grond gelegen *buiten* de „grote gracht” van het oude kasteel, en wel aan de oostzijde. Evenals bij de overdracht van het terrein *binnen* de „*maiora fossata*” in november 1461 is ook bij deze eigendomsoverdracht een „*festuca*” (staf of roede) als symbool van de eigendomsafstand door graaf Jacob overhandigd, terwijl van de overdracht een officiële acte is opgesteld. Uit dit charter blijkt dat Jan Brugman, O.F.M., als vicarius provincialis van de minderbroeders-observanten, tezamen met de gardiaan van Weert de afgevaardigden zijn van de zijde van de Orde: de grote gebeurtenis van de kerkconsecratie verklaart de aanwezigheid van deze alom in de lande bekende boeteprediker.

Joannes Pontiani Wistrecht, clericus van Utrecht, en beëdigd schrijver van de utrechtse curie, was als notarius publicus op keizerlijk gezag bij deze overdracht de rechtsvertegenwoordiger. Getuigen waren de deken van de collegiale kerk van Eindhoven, magister Theobald, verder heer Adrianus Handlants „miles”, en als derde, magister Arnold van Horinchem, doctor in de medicijnen en priester van het luikse en utrechtse diocesis.

Veilig mag worden verondersteld dat al de genoemde personen de plechtigheid van de kerkconsecratie te Weert hebben bijgewoond. Ook dit charter van 30 mei 1462 is verloren gegaan. In 1632 was het nog aan-

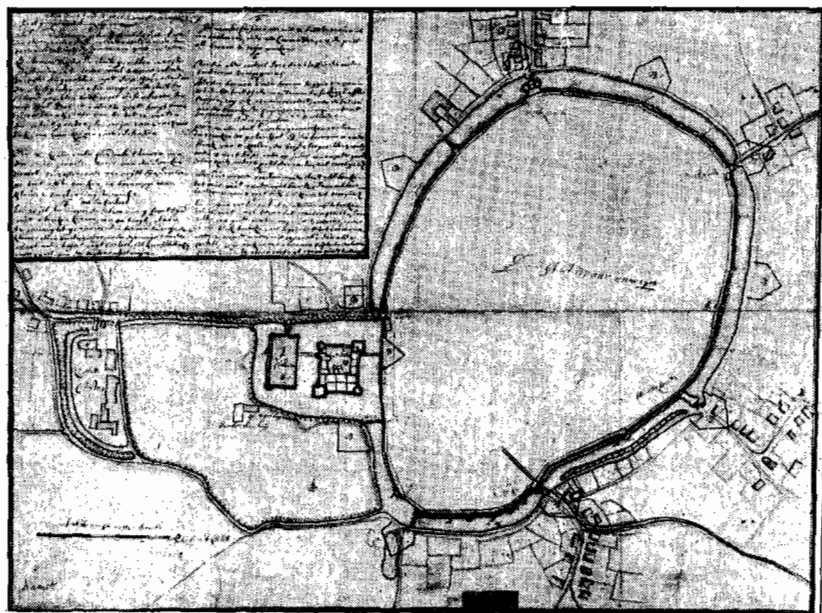
5) Zie N. S. 31 (1961) 469-492. Uit de gegevens van het recommendatieboek is op bladz. 469-470 een foutieve conclusie getrokken. *Summum altare* en *altare gloriosae Virginis Mariae* zijn in de kerk van 1462 benamingen voor éénzelfde altaar. Er waren inderdaad 3 altaren, doch dit is niet af te leiden uit de gegevens van het recommendatieboek, doch wel uit de bovengenoemde brief van de wijbisschop Judocus Borre, O.P.

FRAGMENT - SITUATIE TEKENING (1703) VAN DE
WEERTSE VESTINGWERKEN.

wezig en gelukkig is toen een officieel afschrift gemaakt door de graphiarus (notaris N. Mellon?) van de koninklijke majesteit van het hertogdom Gelre en het graafschap Zutphen. Dit afschrift is vervaardigd op verzoek van de gardiaan van Weert, daar tengevolge van het moeilijk te lezen schrift en de ongelukkige, of althans niet geheel perfecte schrijf-

wijze van de notarius van 1462 dit document met verloop van tijd geheel onleesbaar zou kunnen worden ⁶⁾. En juist in de tijd van 1630 was het nodig dat de minderbroeders hun eigendomsrecht van het kloosterterrein konden aantonen. Want de toenmalige gouverneur van het kasteel had reeds pogingen gedaan om het terrein van de „nieuwe burcht” te verrijken met kloosterterrein, grenzend aan de tuin van het kasteel ⁷⁾. Om de grens van het terrein tussen kasteel en klooster duidelijk af te bakenen is in deze tijd een aanplanting geschied van bomen en doornenheggen.

*Vertekend beeld van het kloosterterrein
op een schetskaart van 1703*

De oudst bekende kaart van de terreinsituatie van het klooster is van Jacob van Deventer, die omstreeks 1560 een plattegrond van Weert heeft vervaardigd ⁸⁾. De oudste afbeelding van het klooster was tot nog toe het pretentieuze schilderstukje van circa 1830, gevolgd door de

- 6) Antonius van den Steen (zie noot 4) heeft deze copie opgenomen in het *Memoriale Perpetuum* (blz. 218-220). Deze tekst is als bijlage X opgenomen in *A. Pompen O.F.M., Jacob de Eerste, graaf van Horne, Publ. de Limbourg* 40 (1904) 205-207.
- 7) Zie: *D. van Wely O.F.M., De Aldenborgh te Weert. Situatie en omvang van het terrein van het minderbroedersklooster, N.S. 30* (1960) 313-324, 343-352, 417-428.
- 8) Zie de tekening t.z.p. blz. 350 en 318.

kadasterkaart van 1842⁹⁾. Kort geleden is nu een voor Weert interessante tekening uit 1703 naar voren gebracht uit het Rijksarchief te Den Haag. Ingenieur Nieuburg heeft in dat jaar een schetsplan getekend in verband met eventueel uit te voeren herstellingswerken aan de weerter vestingen. In de bijgeschreven tekst (*Renvoye*) is sprake van het kappen van al het houtwerk rondom de kasteeltuin, om dit te gebruiken voor de herstelling van de vestingwerken¹⁰⁾. Vandaar dat op dit schetsplan naast het terrein van de „nieuwe burcht” ook vluchtig de situatie van het klooster is aangegeven. Helaas echter in een vertekend beeld. Dit behoeft echter geen verwondering te wekken. Het kloosterterrein interesseerde deze ingenieur slechts voor zover dit de grens betrof van kasteel en klooster. Toch is deze kaart van 1703 ook van belang voor de situatie van de „Aldenborgh”. Uit deze kaart blijkt dat de zogenaamde binnenvijver van het klooster (zie kadasterkaart van 1842) de oorspronkelijke kasteelsgracht is geweest. De graafwerken bij de bouw van het nieuwe gastenkwartier (1960)¹¹⁾ en ook bij die voor de nieuwe kerk (1962) hebben dit bevestigd. En zo is met dit alles de plaats van het oude kasteel de Aldenborgh nog weer iets nader gelocaliseerd, en daarmee dus ook de plaats van de kerk, die op 30 mei 1462 is geconsacreerd.

D. v. W.

9) Zie de foto's t.z.p. blz. 180-182. - Zie ook blz. 231 van deze aflevering.

10) Zie het artikel van J(an) H(enkens) in de *Maas- en Roerbode* (11 mei 1962): „Verval Weerder vestingwerken in Spaanse successieoorlog naar aanleiding van een interessante kaart uit 1703”.

11) Zie *N. S.* 30 (1960) 173-174 en 318 (plattegrond van het kloosterterrein in 1960).